
Н.Г. Богданова,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії УПА

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Розбудова української державності, проведення реформ, побудова громадянського суспільства неможливі без розвитку української духовності. Протягом років незалежності нашої держави основним завданням державного управління був розвиток економіки, тому вирішення проблем у духовній сфері суспільства відбувалося за залишковим принципом. Відсутність чіткої програми духовного відродження українського суспільства гальмувала здійснення будь-яких реформ в усіх сферах суспільного життя.

Головною метою статті є дослідження причин духовної кризи студентської молоді сучасної України та виявлення завдань вищих навчальних закладів з питань зростання рівня духовності за допомогою національного виховання і залучення молоді до відродження національної культури та оволодіння загальноосвітніми цінностями.

У вітчизняному науковому світі різні аспекти щодо відродження національної сфери і вирішення проблем у духовній сфері суспільства розглядали багато дослідників. Важливими для аналізу сучасного стану розвитку цінностей суспільства є праці З.Огнев'юка, В.Скуратівського, Ю.Сурміна, В.Трощанського, С.Чукот. Заслужують уваги і дослідження Г.Ситника, а також праці В.Андрущенка, Л.Губерського та М.Михальченка.

Згідно з Законом України «Про освіту», освіта – це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Україна визнає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства. Одними з основних принципів її є гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями [1]. Крім того, у цьому документі зазначається, що освіта утверджує національну ідею, сприяє національній самоідентифікації, розвитку культури українського народу, оволодінню цінностями

світової культури, загальнолюдськими надбаннями.

Одним із головних пріоритетів та органічною складовою освіти, згідно з Доктриною, є національне виховання, яке спрямовується на залучення громадян до глибинних пластів національної культури і духовності, формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури [2].

Розвиток теорії управління освітою викликав безліч нетрадиційних трактувань цього явища, а внаслідок цього й у практичній діяльності з керування освітнім процесом виникли такі поняття, як «педагогічний менеджмент», «дидактичний менеджмент», «менеджери освіти, навчально-пізнавального, навчально-виховного процесів». Педагогічний і дидактичний менеджмент, що розвиваються в межах освітнього менеджменту, мають свою специфіку у зв'язку з виконанням особливої функції – створення систем управління педагогічними і дидактичними процесами. Дослідники цих феноменів дають різні їх визначення.

«Педагогічний менеджмент – це комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління освітнім процесом, спрямований на підвищення його ефективності» [3] – таке визначення дає В.П.Симонов. Під освітнім процесом він розуміє сукупність трьох складових: навчально-пізнавального, навчально-виховного, самоосвітнього процесів.

Підкреслимо, що об'єктом управління педагога є не учень, а його пізнавальна діяльність. Ось чому у В.П.Симонова логічно звучить словосполучення «педагог-менеджер» або «менеджер навчально-пізнавального процесу». Ось чому викладачеві потрібні управлінські знання, знання законів і закономірностей розвитку системи освіти і системи управління нею [4]. В рамках дидактичного управління особливе місце і значення має управління духовними процесами. Крім того, робляться спроби розв'язати це питання на рівні державного управління.

Для розуміння й вирішення проблем, які склалися в духовній сфері, потрібно здійснити ґрунтовний аналіз діяльності органів державної влади з формування та розвитку духовних цінностей українського суспільства як однієї із складових духовно-інтелектуального розвитку нації.

У вітчизняному науковому світі різні аспекти управління роз-

витком духовної сфери суспільства розглядали багато дослідників. Зокрема, важливою для аналізу сучасного стану управління щодо розвитку цінностей суспільства є праця Ю.П. Сурміна «Ціннісні процеси пострадянського суспільства: методологічний аспект» [5], у якій автор розглядає проблеми ціннісного розвитку після розпаду Радянського Союзу, а відповідно – і зміни ролі держави у ціннісному виробництві. Заслуговує уваги і дослідження Г. Ситника «Національні цінності як основа прогресивного розвитку особистості, суспільства і держави». Автор наголошує, що розвиток духовності народу і його перспективи, становлення державності України має базуватися «на гармонійному поєднанні «загальнолюдських» та специфічних національних цінностей України» [6].

Фундаментальною працею для висвітлення та розуміння проблем розвитку духовної культури в Україні є праця В. Андрущенка, Л. Губерського та М. Михальченка «Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз» [7], у якій висвітлюються та аналізуються проблеми взаємозв'язку культури, ідеології та особистості як суспільних феноменів.

Авторами розглядаються також необхідність та важливість формування державницької ідеології як необхідної умови українського державотворення та розвитку культури. Для аналізу сучасного стану управління у сфері освіти цікавою є монографія В.О. Огнев'юка «Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку» [8]. У ній автор пропонує нову модель сучасної освіти, яка формується в умовах трансформації українського суспільства та глобальних змін у світі. Вирізняються також праці В.А. Скуратівського, В.П. Трощинського та С.А. Чукут «Гуманітарна політика в Україні» [9]. У ній аналізується сучасний стан гуманітарної політики в Україні, визначено її сутність, мету та завдання, напрями та пріоритети її розвитку.

Духовність – це інтенція людини до вічних цінностей; це – спосіб людського існування, системоутворювальна функція якого є визначальною в єдиній структурі психофізіологічного і соціокультурного життя індивіда; це – основа наступності поколінь, підтримки людського способу життя. У педагогічному аспекті духовність – конкретний сенс життя людини; емоційно-когнітивна сфера, що цілеспрямовано впливає на результат формування духовності студента. Вона є специфічною людською якістю, що характеризує

мотивацію й сенс поведінки особистості. Як позиція ціннісної свідомості, вона належна всім її формам – моральній, політичній, релігійній, естетичній, художній, але особливо значуща в сфері моральних відносин. Виховання духовності – це формування насамперед моральної свідомості, моральних норм, принципів, ідеалів, понять [10].

Тому духовна криза особистості спричинює втрату сенсу життя. І хоча гострота вічних питань не залежить від віку, у молодих людей їх нерозв'язаність найчастіше призводить до глибокої психологічної кризи.

Сучасну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як трагічну для більшості людей з погляду економічних і соціокультурних умов існування. Однак системною є, на нашу думку, саме криза духовна. Вона виявляється у величезній кількості людей відчуттям безглуздості їхнього життя. Воно ускладнюється тим, що в ньому важко знайти позитивний зміст через руйнування старих і дискредитацію «нових» цінностей.

Дослідження психологів (зокрема, В. Франкла) показують, що відстороненість від повноти життя є однією з головних причин суїцидів. Е. Еріксон, наприклад, визначає духовну кризу вісімнадцятирічних як конфлікт між відчуттям повноти життя і розпачем. Адже звичайний достаток не є умовою подолання духовної кризи людини в будь-якому віці. Ця проблема, у вирішенні якої багато чого зроблено західною психологією, відсутність ціннісних орієнтирів стала «надбанням» не певної країни чи групи країн, а поширилася практично на всі континенти земної кулі. Особливо глибоко вона проникає туди, де загострюються соціально-культурні і політичні суперечності, що характерно і для сучасної України.

Онтогенез сучасного студента-юнака необхідно співвіднести з філогенетичними процесами становлення людини. Про це пишуть дослідники А.А. Венгер, В.І. Слободчиков, Б.Д. Ельконін, І.Д. Фурмін, наголошуючи, що для сучасного суспільства характерний розрив між поколіннями, або, інакше кажучи, криза юнацтва, що виявляється в розриві між подіями в юнацько-дорослому житті, що спричинює вибуховий характер історії дитинства. Те саме відзначають етнографи (М. Мід), вивчаючи період дорослішання в різних суспільствах.

Сучасну Україну, з цього погляду, можна віднести до конфігуративної культури, тому що саме нині тут відбувається радикальна зміна досвіду представників молодого покоління порівняно з

досвідом їхніх батьків.

У цьому зв'язку унагальнюється проблема наступності поколінь, виникає культурологічний вакуум. Криза характерна не тільки для дорослих, а особливо зачіпає молодь, оскільки швидка зміна соціокультурних складових не сприяє стабільності в процесі дорослішання. Саме цим і відзначається критичний момент у зміні світу юнацтва як феномену суспільства. Отже, формування духовності студентів набуває домінуючого значення як проблема демонстрації свідомості дорослого життя для юнацтва в конкретній країні. Стає зрозумілим, що вакуум «сімейної духовності» необхідно заповнювати за допомогою педагогічно організованого процесу формування духовності студентів.

В Україні ця проблема зумовлена також освітньою ситуацією. Адже сучасний стан нашої освіти ніяк не може позбутися педагогічних стереотипів, що існують у соціалістичному режимі функціонування вузів. Традиційна система навчання, що відзначається стійкістю і консерватизмом, не сприяє динамічній розмаїтості навчальної діяльності, негативно діючи на стратифікацію віку і його подльшу привабливість. Дослідники зауважують, що виш діє як замкнутий розподільник знань, який повертає норму розвитку в режим виживання (М.А. Балабан, О.М. Леонтьєва). А тим часом духовний розвиток студента відбувається під внутрішнім контролем особистого попиту, який відсутній у традиційній системі освіти.

Як бачимо, суперечності між потребою особистості в духовному розвитку і станом процесу формування в сучасному вузі загострюються системною духовною кризою. У такій ситуації необхідність переакцентування цілей освіти на духовність стає очевидною. Ціннісною підставою формування має стати орієнтація на духовність особистості студента, оволодіння ним світових і національних надбань. Назріла необхідність у теоретичній розробці проблем духовності, у реальному поверненні категорії «духовність» у педагогічну науку і практику. Довіра до рівня духовної культури високо цінується молоддю, стимулює взаємність, відвертість у спілкуванні з викладачами. Ситуація відкритості дає змогу глибше й ефективніше коректувати інтереси студентів, спрямовувати їхні потреби.

Головною сферою соціальної активності студентства є навчання. Щодо неї випробовуються різні види духовної культури – вона постає своєрідним індикатором громадянської зрілості, розуміння

своїх прав і обов'язків. Досягнутий студентами рівень духовності імпліцитно присутній в організації занять, культурі читання спеціальної літератури, оцінюванні значимості здобутих знань, мотивації навчальної діяльності.

Отже, рівень духовної культури студентів, її окремих видів безпосередньо позначається на інтенсивності і спрямованості їхніх здібностей, рівень їхніх прагнень. Вона допомагає їм зосередити сили на найбільш прийнятному для майбутнього фахівця полі діяльності, знайти своє місце в житті. Адже між ступенем засвоєння духовної культури і соціальною активністю існує діалектичний взаємозв'язок. Продуктами духовного виробництва ми вважаємо мрії, ідеали, уявлення, почуття прекрасного, моральні норми, заботи, тобто все те, що існує в голові людини, чим вона страждає, радіє чи засмучується.

Нині питання формування духовного розвитку людини актуалізує проблеми виховання людяності, що плідно можуть бути вирішені з позиції ідеалістичної концепції людини. Такий підхід пояснює численні факти існування людини крізь призму її духовної сутності, що підносить її до рівня інтенції, до сприйняття вічних цінностей. Дихотомічна природа людини не заперечує духовної сутності останньої, оскільки втрата повноти життя як основного атрибута духовності може позбавити її реальної екзистенції, але не особистісного призначення. Наявна екзистенція, як осередок особистісного буття людини, духовно визначає всі її іпостасі, (індивід, суб'єкт, особистість). Однак духовність, імпліцитно включена в загальну мету, не завжди стає її справжнім підґрунтям. З огляду на це виникає потреба у виділенні спеціального процесу формування і виховання духовності, оскільки вона є умовою наступності поколінь. Процес формування духовності студентів є педагогічним явищем. Це – взаємодія педагог – студент, що включає такі етапи, як цілепокладання, переживання, осмислення, саморефлексію, моделювання, подолання тощо [11].

З філософського погляду, духовність, будучи універсальним і системоутворюючим феноменом життя одиничного і сукупного суб'єктів, є основою виховних теорій, бо одночасно є результатом формування і виховання. Опора на внутрішнє «я» враховує закономірності емоційно-когнітивних процесів і ціннісно-смиислового поля особистості, дає змогу вирішувати завдання особистісного

зростання, що змістовно відповідає духовному формуванню і розвитку людини.

Обґрунтування педагогічного аспекту духовності допоможе аргументувати положення про духовність як результат формування і виховання, що сприяє становленню цілісної особистості, сповненої духовним, смислбуттєвим змістом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту».
2. Національна доктрина розвитку освіти: Затв. Указом Президента України від 17 квіт. 2002. – № 347. – С. 27.
3. Гамаюнов В.Г. Дидактичний менеджмент: навчаюче управління. – Х., 2004. – С. 26–39.
4. Симонов В.П. Педагогический менеджмент. – М., 1997. – С. 200–205.
5. Сурмін Ю.П. Ціннісні процеси пострадянського суспільства: методологічний аспект: 36. наук. пр. НАДУ. – 2003. – Вип. I. – С. 87–98.
6. Ситник Г. Національні цінності як основа прогресивного розвитку особистості, суспільства і держави // Вісн. НАДУ. – 2004. – Вип. 2. – С. 369–374.
7. Губерський Л.В. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз. – К., 2005. – С. 510–515.
8. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. – К., 2003. – С. 380–390.
9. Скуратівський В., Троцинський В., Чукут С. Гуманітарна політика в Україні: [Навч. посіб.] – К., 2002. – С. 210–220.
10. Рибас Т. Православне іконописне мистецтво як засіб виховання духовності майбутнього вчителя // Человек в мире духовной культуры. – К., 2001. – С. 478–485.
11. Клячкина Н.Л. (Самара) Формирование духовности: история и современность. – М., 2000. – С. 168–175.

Богданова Н.Г. Проблема формування духовної культури студентської молоді сучасної України.

У статті досліджено причини духовної кризи студентської молоді сучасної України. Підкреслено, що головним завданням вищих навчальних закладів з підвищення рівня духовної культури студентів є національне виховання через залучення молоді до відродження національної культури та оволодіння загальносвітовими цінностями. Автор звертає увагу на

духовність особистості в педагогічному аспекті – як сенс життя людини, як певну сферу, що впливає на формування та результат духовності студента. Своєю чергою, педагогічним явищем є процес формування духовності студентів. Зазначено, що для розуміння й вирішення проблем, які склалися в духовній сфері, необхідним є ґрунтовний аналіз діяльності органів державної влади щодо формування та розвитку духовних цінностей українського суспільства. Автор наголошує на необхідності та важливості формування державницької політики та ідеології як головної вимоги розвитку сучасної української культури та українського державотворення.

Ключові слова: духовна культура, студентська молодь, духовні цінності, управління освітою, духовність, навчання, національне виховання, відродження української культури, вищі навчальні заклади, ціннісні орієнтації.

Богданова Н.Г. Проблемы формирования духовной культуры студенческой молодежи современной Украины.

В статье исследованы причины духовного кризиса студенческой молодежи современной Украины. Подчеркнуто, что главной задачей высших учебных заведений по вопросам подъема уровня духовной культуры студентов является национальное воспитание через приобщение молодежи к возрождению национальной культуры и овладение общемировыми ценностями. Автор обращает внимание на духовность личности в педагогическом аспекте – как смысл жизни человека, как определенная сфера, влияющая на формирование и результат духовности студента. В свою очередь, педагогическим явлением является процесс формирования духовности студентов. Отмечено, что для понимания и решения проблем, которые сложились в духовной сфере, необходим основательный анализ деятельности органов государственной власти по формированию и развитию духовных ценностей украинского общества. Автор подчеркивает необходимость и важность формирования государственной политики и идеологии как главного требования современного развития украинской культуры и украинского государства.

Ключевые слова: духовная культура, студенческая молодёжь, духовные ценности, управление образованием, духовность, обучение, национальное воспитание, возрождение украинской культуры, высшие учебные заведения, ценностные ориентации.

Bogdanova N.G. The problems of forming of mental culture of modern Ukraine.

In the article the reasons of spiritual crisis of students of modern Ukraine were analyzed. It is emphasized that the main task of higher education institutions for raising the level of spiritual culture is the national education of students by attracting young people to the revival of national culture and mastery

of global values. The author draws attention to the spirituality of personality in the pedagogical aspect, as the meaning of life, as a kind of field that influences the outcome and spirituality student. In turn, educational phenomenon is the formation of spirituality of students. It is indicated that to understand and solve problems which have developed in the spiritual realm, a thorough analysis of the public authorities activities on the formation and development of spiritual values of Ukrainian society is necessary, the author stresses the need and importance of the formation of statehood politics and ideology as the main demands of the modern Ukrainian culture and state formation.

Key words: spiritual culture, student young people, spiritual values, management, spirituality, teaching, national education, revival of the Ukrainian culture, higher educational establishments, valued orientations.